

İNGİLTERE'NİN KORONAVİRÜSE DAİR BİLGİ KİRLİLİĞİ İLE MÜCADELE STRATEJİSİ

HACI MEHMET BOYRAZ

SETA | ANALİZ

TEMMUZ 2020 · SAYI 323

İNGİLTERE'NİN KORONAVİRÜSE DAİR BİLGİ KİRLİLİĞİ İLE MÜCADELE STRATEJİSİ

HACI MEHMET BOYRAZ

COPYRIGHT © 2020

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları

ISBN: 978-625-7040-66-2

Uygulama: Erkan Söğüt

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Französische Straße 12, 10117 Berlin GERMANY

Tel: +49 30 20188466

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 27, 1000 Brussels BELGIUM

Tel: +3226520486

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	9
İNGİLTERE’DE KORONAVİRÜS SALGINIYLA İLGİLİ BİLGİ KİRLİLİĞİ	11
İNGİLİZ HÜKÜMETİNİN SALGINA DAİR BİLGİ KİRLİLİĞİYLE MÜCADELESİ	14
İNGİLTERE’DE DİJİTAL MEDYANIN DENETLENMESİ VE DÜZENLENMESİ TARTIŞMASI	17
İNGİLİZ MEDYA KURULUŞLARININ TÜRKİYE ALEYHİNDEKİ DEZENFORMASYON FAALİYETLERİ	19
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	21

YAZAR HAKKINDA

Hacı Mehmet Boyraz

2016'da Uluslararası İlişkiler (ana dal) ile Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (çift ana dal) bölümlerinden mezun olan Hacı Mehmet Boyraz 2018'de Türk-Alman Üniversitesi Avrupa ve Uluslararası İlişkiler Programı'nda yüksek lisans eğitimi tamamlamıştır. SETA Avrupa Araştırmaları Direktörlüğü'nde araştırma asistanı olarak görev yapan ve Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora tez çalışmalarına devam eden Boyraz'ın akademik ilgi alanları arasında Avrupa'da aşırı sağ oluşumlar, Kıbrıs meselesi, Türk dış politikası ve Türkiye-AB ilişkileri yer almaktadır.

ÖZET

Bu analiz İngiltere’nin koronavirüse dair kendi içerisindeki bilgi kirliliği kaynaklarını, İngiliz hükümetinin bu alandaki mücadelesini, ülkede dijital medyanın denetlenmesi ve düzenlenmesine yönelik tartışmaları ve bazı İngiliz medya kuruluşlarının Türkiye aleyhinde yürüttükleri dezenformasyon faaliyetlerini irdelemektedir.

Yeni tip koronavirüs (Covid-19) Çin’de ortaya çıktığı ilk andan itibaren hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayıldı. Virüsün yayılma hızına paralel olarak salgına dair ciddi bir bilgi kirliliği de oluştu. Özellikle içerik üretimi ve paylaşımının çok kolay olduğu sosyal medya platformlarında ortaya çıkan bu bilgi kirliliği neticesinde salgının kaynağından salgından korunma yöntemlerine kadar çeşitli alanlarda gerçek dışı bilgilere sıkça rastlanır hale geldi. Birçok uzmana göre salgına dair bilgi kirliliği bünyesinde tehlikeli yanlış bilgiler de barındırdığı için günlük hayatta en az virüs kadar etkili olmakta ve insanların sağlığını tehdit etmektedir. Bundan dolayı insanların doğru bilgi edinebilmesi noktasında hükümetlerin en az salgınla mücadele kadar salgına dair bilgi

kirliliğiyle de m¼cadele etmesi gerekli hale gelmektedir. Bu analiz koronavir¼se dair “yanlış bilgi” (*misinformation*) ve “dezenformasyon” (*disinformation*) k¼kenli bilgi kirliliğiyle sistemli ve yoğun şekilde m¼cadele eden İngiltere’nin kendi içerisindeki bilgi kirliliği kaynaklarını, İngiliz h¼k¼metinin bu alandaki m¼cadelesini, ¼lkede dijital medyanın denetlenmesi ve d¼zenlenmesine y¼nelik tartişmaları ve birtakım İngiliz medya kuruluşlarının bu m¼cadeleye tezat teşkil eden bir tavırla T¼rkiye aleyhinde y¼r¼tt¼kleri dezenformasyon faaliyetlerini irdelemektedir.

GİRİŞ

2019'un sonlarına doğru Çin'in Wuhan kasabesindeki bir hayvan pazarında görülen yeni tip koronavirüs kısa süre içerisinde buradan tüm dünyaya yayıldı ve birçok ülkeyi etkisi altına aldı. Salgın sonucunda dünya genelinde şu ana kadar 12 milyondan fazla vaka kayıtlara geçti ve 550 binden fazla insan hayatını kaybetti. Ancak salgına dair bilgi kirliliği de koronavirüsün yayılma hızına paralel olarak arttı. Zira ortaya çıktığı ilk günden itibaren koronavirüs ile ilgili bilgi kirliliği öylesine artmış durumda ki salgına dair geleneksel ve sosyal medya platformlarında dolaşan her türlü bilgi kirliliğini ifade etmek için Dünya Sağlık Örgütü "infodemi" (*infodemic*) kelimesini yeni bir kavram olarak kullanmaya başladı.¹ Özellikle içerik üretimi ve paylaşımının çok kolay olduğu haberleşme kanalı WhatsApp ve Telegram ile sosyal medya kanalları Twitter ve Facebook'ta yayılan bu bilgi kirliliği kapsamında salgının kaynağı ve salgından korunma yöntemleri gibi çeşitli alanlarda gerçek dışı bilgilere

sıkça rastlanmaktadır.² Bu da yarattığı olumsuz ve bazen de tehlikeli etkiler bakımından salgının dolaylı da olsa yayılmasına hizmet etmektedir. Haliyle toplumun sağlıklı bilgi edinebilmesi noktasında hükümetlerin en az salgın kadar salgına dair bilgi kirliliğiyle de mücadele etmesi önem arz etmektedir.

Bu analiz koronavirüse dair yanlış bilgi ve dezenformasyon kökenli bilgi kirliliğiyle aktif şekilde mücadele eden İngiltere'nin salgına dair bilgi kirliliğiyle mücadelesini incelemektedir. Bu doğrultuda dört başlık altında önce ülkedeki bilgi kirliliğinin kaynakları yanlış bilgi ve dezenformasyon kategorileri altında anlatılmakta, ardından İngiliz hükümetinin salgına dair bilgi kirliliğiyle mücadelesi incelenmekte ve sonrasında İngiltere'de dijital medyanın denetlenmesi ve düzenlenmesine yönelik tartışmalar değerlendirilmektedir. Analiz daha sonra İngiliz hükümetinin bilgi kirliliğiyle mücadele stratejisiyle tezat teşkil edecek şekilde birtakım İngiliz medya kuruluşlarının salgına dair Türkiye aleyhinde yürüttükleri dezenformasyon faaliyetlerini masaya yatırmaktadır. Ancak çalışmanın daha iyi anlaşılması adına bilgi kirliliği kapsamında iki önemli kavramdan bahsetmekte yarar vardır.

Öncelikle bilimsel yazında nispeten yeni bir araştırma konusu olan bilgi kirliliğiyle ilgili kapsamlı kavramsal çalışmalardan biri Avrupa Konseyi tarafından yapılmıştır. Ancak Konseyin bu çalışmasında bilgi kirliliğinin İngilizce tercümesi olan *information pollution* (kısaltması: *info pollution* ya da *infollution*) yerine Türkçeye doğrudan "bilgi bozukluğu" olarak tercüme edilebilecek *information disorder* kullanılmıştır. Buna karşın Türkçede "bilgi bozukluğu" yerine "bilgi kirlili-

1. "WHO Director-General's Remarks Foreign Policy and Global Health Initiative Minister of Health Virtual Meeting", Dünya Sağlık Örgütü, 18 Mayıs 2020, <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-remarks-foreign-policy-and-global-health-initiative-minister-of-health-virtual-meeting>, (Erişim tarihi: 17 Mayıs 2020).

2. 7 Nisan 2020'de Oxford Üniversitesi tarafından yayımlanan genel bir çalışmada salgına dair analiz edilen yanlış bilgilerin yüzde 88'inin sosyal medya platformlarında görüldüğü kaydedilmiştir. Bkz. Scott Brennen vd., "Types, Sources, and Claims of COVID-19 Misinformation", 7 Nisan 2020, <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/types-sources-and-claims-covid-19-misinformation#footnote-01>, (Erişim tarihi: 17 Mayıs 2020).

gi” daha yaygın kullanılmakta ve bu analizde bu kullanıma riayet edilmektedir.³ Bunların yanı sıra genel olarak bilgi kirliliği altında değerlendirilebilecek iki kavram ise İngilizcede kasıtsız şekilde paylaşılan yanlış bilgi olarak tanımlanabilecek *misinformation* kavramı ile bir amaç doğrultusunda kasıtlı şekilde üretilen ve paylaşılan yanlış, sahte ya da çarpıtılmış bilgi olarak tanımlanabilecek *disinformation* kavramıdır.⁴ Bu iki tip bilgi arasındaki en temel fark –ikisi de özünde doğru olmadığı halde– ilk kategorideki bilginin üretilmesi ve yayılmasında bir kişi, kurum ya da zümreye zarar verme kastı yokken ikinci kategoride ise bir kişi, kurum ya da zümreye zarar verme kastı vardır.

3. Konsey raporuna dair ayrıntılı bilgi için bkz. Claire Wardle ve Hossein Derakhshan, “Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making”, Council of Europe, (2017); Türkçe kullanım için bkz. Gülsüm Erkan ve Ahmet Aykan, “Siyasal İletişimde Dezenformasyon ve Sosyal Medya: Bir Doğrulama Platformu Olarak Teyit.Org”, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 29, (2018).

4. Konseyin hazırladığı raporda bilgi kirliliği kapsamında *malinformation* isimli üçüncü bir kavram daha bulunmaktadır. Türkçe karşılığı tam manasıyla bulunmamakla birlikte özünde doğru olan bilginin amacı dışında kullanılmasını ifade etmektedir. Örnek olarak doğru bir bilginin bir kişi ya da kuruma karşı şantaj amacıyla kullanılması gösterilebilir. Bkz. Wardle ve Derakhshan, “Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making”, s. 5.

Yukarıda bahsedilen iki kavrama dair analiz konusu çerçevesinde somut birer örnek vermek gerekirse örneğin salgın sürecinde sık sık dolaşıma giren “sarımsak yemenin virüse karşı etkili olduğu” gibi asılsız paylaşımlar ilk kategoriye girmektedir. Zira bu tür bilgiler üretilmesi ve paylaşılmasında bir hedefe yönelik doğrudan zarar verme kastı yoktur. Öte yandan koronavirüs salgınından etkilenen ve kısa bir süre hastanede tedavi altına alınan İngiltere Başbakanı Boris Johnson’ın solunum cihazına bağlı şekilde yaşadığı iddiasına yer veren haberler ise ikinci kategoriye girmektedir. Zira burada başbakanın nispeten daha iyi olan sağlık durumu kasıtlı şekilde çarpıtılmış ve İngiliz kamuoyunda bir panik havası oluşturulmaya çalışılmıştır. Aralarında çok ince farklar olsa da her iki kavram da bir konuyla ilgili çoğu zaman o konunun içeriğiyle ilgisi olmayan, konuya dair ihtiyaçları gidermeyen, doğruluktan uzak ve sahih kaynağı bulunmayan bilgi yığını şeklinde tanımlanabilecek bilgi kirliliğine yol açmaktadır.⁵

5. Mehmet Fırat ve Aşkın Kurt, “İnternette Bilgi Kirliliği Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Uygulanması”, *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1, (2015), s. 91; Hakan Yüksel, “İnternet Gazeteciliğinde Bilgi Kirliliği Sorunu”, *Atatürk İletişim Dergisi*, Sayı: 6, (2014), s. 127.

Bunun yanı sıra *disinformation* kavramı Türkçede çoğu zaman İngilizce okunuşuna yakın şekliyle yani dezenformasyon olarak kullanılmaktadır. *Misinformation* kavramıyla ilgili ise okunduğu şekline yakın (mizenformasyon ya da mezenformasyon) kullanım sayısı sınırlı olmakla birlikte birebir çeviriye tekabül eden “yanlış bilgi” kavramı daha çok tercih edilmektedir. Bu analizde de Türkçe yazındaki hakim kullanımlara (yanlış bilgi ve dezenformasyon) riayet edilmektedir. Ayrıca 2018’de İngiltere Meclisi Dijital, Kültür, Medya ve Spor Komitesi tarafından hazırlanan bir raporda hükümete resmi yayınlarda içeriğinin yetersiz olması nedeniyle “yalan/sahte haber” (*fake news*) teriminin kullanılmaması, bunun yerine yanlış bilgi (*misinformation*) ve dezenformasyon (*disinformation*) terimlerinin kullanılması gerektiği tavsiye edilmiştir.⁶ İngiliz hükümetinin de koronavirüs salgınına dair bilgi kirliliğiyle mücadele ederken bu iki kullanımı temel alması ve bu kavramlardan ortaya çıkan içeriklerle etkin mücadele yürütmesi sebebiyle analizde bu iki kavram kaynaklı bilgi kirliliğine odaklanılmaktadır.⁷

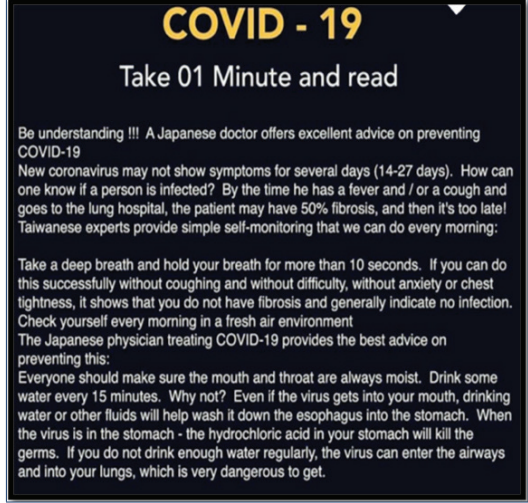
İNGİLTERE’DE KORONAVİRÜS SALGINIYLA İLGİLİ BİLGİ KİRLİLİĞİ

Öncelikle İngiltere özelinde koronavirüse dair bugüne kadar dolaşıma giren yanlış bilgiler genel olarak iki kategoriye ayrılabilir. Birincisi salgından korunma yöntemleriyle ilgili çıkan

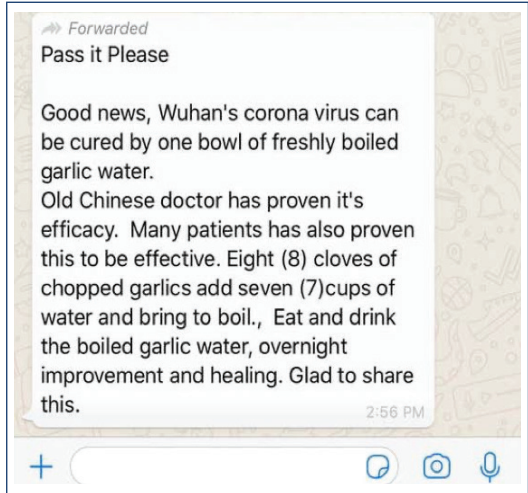
6. “Government Bans Phrase Fake News”, *The Telegraph*, 23 Ekim 2018; Ayrıca yalan haberlerle ilgili bkz. “Journalism, Fake News and Disinformation”, UNESCO Series on Journalism Education, (2018); Turgay Yerlikaya ve Seca Toker, *Seçim Manipülasyonları ve Yalan Haberler*, (SETA Rapor, İstanbul: 2019).

7. İngiliz hükümetinin bu kavramları kullanımına dair bkz. “Government Cracks down on Spread of False Coronavirus Information Online”, UK Government, 30 Mart 2020, <https://www.gov.uk/government/news/government-cracks-down-on-spread-of-false-coronavirus-information-online>, (Erişim tarihi: 17 Mayıs 2020).

GÖRSEL 1. İNGİLTERE’DE KORONAVİRÜS İLE İLGİLİ DOLAŞIMA GİREN BAZI YANLIŞ BİLGİLER

Kaynak: “Holding Your Breath is Not an Indicator of Whether You have the New Coronavirus, and Drinking Water doesn’t Protect Against It”, Full Fact, 13 Mart 2020, <https://fullfact.org/online/coronavirus-water-breath-test-bad-advice>, (Erişim tarihi: 15 Haziran 2020).

Kaynak: Amelia Heathman, “Fake News in Covid-19: How Misinformation is Spreading Online During the Pandemic”, Evening Standard, <https://www.standard.co.uk/tech/fake-news-coronavirus-spreading-online-a4432601.html>, (Erişim tarihi: 15 Haziran 2020).

ve daha çok hurafe olarak nitelendirilebilecek yanlış bilgilerdir. Bunların yaygın örnekleri arasında sosyal medyada dolaşıma giren “Stanford Hastanesi’nden bir uzmana göre salgından etkilenip etkilenmediğinizi anlamak için on saniye boyunca nefesinizi tutun” ya da “Temiz suyla

on beş saniye boyunca gargara yapın ve virüsten korunun” tarzında bilimsel açıdan ispatlanmamış içeriklere sahip yanlış bilgiler ön plana çıkmaktadır.⁸ Yine bu kapsamda koronavirüse karşı bazı yiyeceklerin veya ilaçların koruma sağladığıyla ilgili de sık sık yanlış bilgiler dolaşımaya girmektedir.

İkincisi ise salgının kaynağı ve yayılımına dair nispeten inandırıcı açıklamalar varken bunlara itibar etmek yerine daha çok komplo teorilerine dayanan yanlış bilgilerdir. Bunlar arasında “Koronavirüsü 5G istasyonları yayıyor” içerikli komplo teorisinden özellikle bahsetmek gerekmektedir. Mart’ın sonunda sosyal medya kanallarında dolaşıma giren bu yanlış bilgi kapsamında koronavirüsün yeni nesil cep telefonu teknolojisi olan 5G istasyonlarıyla yayıldığı ve bu istasyonların insanların bağışıklığını zayıflattığı ortaya atılmıştır.⁹ Haberin yarattığı etkiyi göstermesi bakımından İngiltere’nin medya denetim kuruluşu Ofcom tarafından yapılan on haftalık bir anket serisine göre ankete katılan kişilerin Mart sonunda, Nisan ve Mayıs aylarında en çok karşılaştığı yanlış bilginin 5G teknolojisinin koronavirüse yol açtığı komplo teorisi olduğu kaydedilmiştir.¹⁰ Sosyal medya platformları ve WhatsApp gibi sohbet uygulamaları üzerinden kısa sürede geniş bir kitleye ulaşan bu yanlış bilgiye itibar eden bazı kişiler Nisan başında Liverpool ve Birmingham gibi şehirlerde bulunan bazı 5G istasyonlarını ve daha sonra ülke genelinde toplam 77 cep telefonu kulesini ateşe vermiştir.¹¹ Dijital, Kültür,

Medya ve Spor Bakanlığı tarafından bu komplo teorisinin hiçbir bilimselliğe dayanmadığı açıklansa da bu yakın tarihli örnek hem yanlış bir bilginin ne tür sonuçlara yol açabileceğini göstermesi bakımından oldukça önem taşımakta hem de bunlarla mücadelenin gerekliliğini ortaya koymaktadır.¹²

Bunlar dışında İngiltere’de salgına dair özellikle sosyal medya platformlarında sık sık dolaşıma giren bazı yanlış bilgilere örnek olarak şunlar gösterilebilir:

- Stanford Hastanesi’nden bir uzmana göre salgından etkilenip etkilenmediğinizi anlamak için on saniye boyunca nefesinizi tutun.
- Japon bir doktor ağzınızdaki virüsleri öldürmek için on beş dakikada bir su içmenizi öneriyor.
- Temiz suyla on beş saniye boyunca gargara yaparak virüsten korunabilirsiniz.
- Sarımsak yiyerek kendinizi virüsten koruyabilirsiniz.
- Sıcak içeceklerle vücudunuzdaki virüsleri öldürebilirsiniz.
- Koronavirüsü 5G istasyonları yayıyor.

Diğer taraftan İngiliz hükümeti tarafından geniş bir bakış açısıyla “politik, kişisel veya maddi bir kazanç doğrultusunda kamuoyunu aldatmaya ve yönlendirmeye yönelik yanlış veya içeriğiyle oynanmış bilgilerin kasten yaratılması ve yayılması” olarak tanımlanan dezenformasyon faaliyetleri,¹³ koronavirüs salgınının devam ettiği bu kritik günlerde Londra ile bazı

8. “UK anti-Fake News Unit Dealing with up to 10 False Coronavirus Articles a Day”, *The Guardian*, 30 Mart 2020.

9. “Koronavirüse 5G Denemelerinin Neden Olduğu Doğru mu?”, BBC Türkçe, 6 Nisan 2020.

10. “Covid-19 News and Information: Consumption and Attitudes”, Office of Communication, 9 Haziran 2020, <https://www.ofcom.org.uk/research-and-data/tv-radio-and-on-demand/news-media/coronavirus-news-consumption-attitudes-behaviour>, (Erişim tarihi: 6 Haziran 2020).

11. “77 Cell Phone Towers have been Set on Fire so Far Due to a Weird Coronavirus 5G Conspiracy Theory”, *Business Insider*, 6 Mayıs 2020.

12. 5G ile ilgili komplo teorisine dayalı yanlış bilgilerin çoğu salgına dair bilgi kirliliğiyle mücadele sözü veren sosyal medya şirketleri arasında yer alan Facebook ve Twitter tarafından kısa süre sonra silinmiş ve bilgileri yayan hesaplar ve gruplar engellenmiştir. Bkz. “Facebook Says It is Taking ‘Aggressive Steps’ to Remove Stories about 5G...”, *The Independent*, 6 Nisan 2020; “Twitter Bans Tweets Encouraging Attacks on 5G Stations”, *The Telegraph*, 23 Nisan 2020.

13. “Be Careful What You Share”, UK Government Share Checklist, <https://sharechecklist.gov.uk>, (Erişim tarihi: 7 Mayıs 2020).

hükümetler arasında gerilime neden olmaktadır. Bu noktada İngiltere aleyhinde özellikle yurt dışı kökenli yürütülen dezenformasyon faaliyetleriyle ilgili Avam Kamarası tarafından Nisan 2020’de yayımlanan bir raporda bu konuya özellikle değinildiğini ifade etmek gerekmektedir. Bahsi geçen raporda virüsün kaynağı ve salgının mevcut durumuyla ilgili olarak İngiltere kamuoyunu yanlış yönlendirmek için bazı ülkelerin dezenformasyon faaliyetleri yürüttükleri ifade edilmiş ve bu ülkelerden Çin, İran ve Rusya özellikle vurgulanmıştır.¹⁴ Burada Rusya ile ilgili iddialara ayrı bir başlık açmakta fayda vardır. Zira Moskova yönetimi daha önce de Londra tarafından 2016’da gerçekleşen Avrupa Birliği referandumuna ve 2017 ve 2019’da gerçekleşen erken genel seçimlere müdahale etmek ve bu süreçlerde siber casusluk yürütmekle suçlanmıştır.¹⁵ Her ne kadar Moskova yönetimi tarafından bu tür suçlamalar reddedilmiş olsa da Londra bu tür dezenformasyon faaliyetleriyle mücadele edebilmek için 2018’de yeni bir birim oluşturmuştur.¹⁶

Salgına dair İngiltere’yi hedef alan ilk Rusya merkezli dezenformasyon faaliyetlerinin ise Ocak’ta başladığı iddia edilmektedir.¹⁷ Bu kap-

samda Svobodnaia Pressa haber kanalındaki bir makalede ve Channel 1’deki bir televizyon programında koronavirüsün ortaya çıkması ve tüm dünyaya yayılmasıyla ilgili İngiltere’nin ilişkilendirildiği bazı ifadeler kullanılmıştır.¹⁸ Sahih bir kaynağı bulunmayan bu tür dezenformasyon faaliyetleriyle uluslararası camiada Londra yönetimi aleyhinde kara propaganda yapılmak istendiği sonucuna varılabilir. Bunun yanı sıra koronavirüsten etkilenen İngiltere Başbakanı Boris Johnson’ın sağlık durumuyla ilgili yapılan dezenformasyon faaliyetleri de dikkat çekici bir örnek teşkil etmektedir. Zira Sputnik haber kanalında ve RIA Novosti haber ajansında yayımlanan haberlerde hastanede denetim altında tutulan Başbakan Johnson’ın sağlık durumu çarpıtılmış ve solunum cihazına bağlandığı iddia edilmiştir.¹⁹ Böylesi bir haberle aslında siyasi açıdan İngiliz makamlarına duyulan güven sarsılmaya ve İngiliz kamuoyunda panik havası oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak başbakanlık sözcüsü haberin dolaşıma girmesinden hemen sonra yaptığı açıklamada Johnson’ın sağlık durumunun iyi olduğunu ve bahsi geçen bu haberin dezenformasyon amacıyla yapıldığını ifade ederek Rusya’yı suçlamıştır.²⁰ Bu çerçevede Londra’nın konuyla ilgili Moskova yönetimine karşı yönelttiği suçlamalar muhatapları nezdinde kabul edilmese de Rus medya organları tarafından dezenformasyon amaçlı bu tür haberlerin dolaşıma sokulması, taraflar arasında bir süredir devam eden siyasi gerilimin önümüzdeki süreçte daha fazla artacağına ve dijital platformlara da yayılacağına işaret etmektedir.

14. “The FCO’s Role in International Efforts to Combat COVID-19”, UK Parliament, https://publications.parliament.uk/pa/cm5801/cmselect/cmfaff/239/23903.htm#_idTextAnchor003, (Erişim tarihi: 15 Mayıs 2020).

15. Salgın üzerinden maddi çıkar sağlamayı amaçlayan dolandırıcıların faaliyetleri de esasında dezenformasyon kapsamında değerlendirilebilir. Bunlara örnek olarak İngiliz hükümeti tarafından tüm cep telefonu kullanıcılarına gönderilen “Evde kalın” mesajlarından sonra sahte numaralardan bu habere benzer fakat yalan içeriklere sahip mesajların dolaşıma sokulması gösterilebilir. Bunlar arasında “Evden çıktığınız için para cezasına çarptırıldınız” ya da “Koronavirüsle mücadele etmeye söz verenlere hükümet para yardımı bulunacak. Ayrıntılı bilgi için linke tıklayın” gibi içeriklere sahip yanlış bilgiler önemli yer tutmaktadır. Ancak doğrudan suç teşkil ettikleri için analizde bunlara yer verilmemiştir. Örnekler için bkz. “Coronavirus: Government Cracks down on Fake Advice on Social Media and WhatsApp”, Sky News, 30 Mart 2020.

16. “Theresa May is Setting up a ‘Fake News’ Unit to Fight Russian Propaganda”, Business Insider, 23 Ocak 2018; “New National Security Unit Set up to Tackle Fake News in the UK”, *The Guardian*, 23 Ocak 2018.

17. “Russian Media Blames Britain for the Coronavirus Outbreak”, *Daily Mail*, 17 Mart 2020.

18. “Russian Media Blames Britain for the Coronavirus Outbreak”.

19. “UK Prime Minister Johnson Admitted to Hospital for Tests Due to Persistent Symptoms of COVID-19”, Sputniknews, 5 Nisan 2020; “Source: Johnson will be Connected to Mechanical Ventilation, Britain Says”, RIA Novosti, 6 Nisan 2020.

20. “Boris Johnson’s Spokesman Accuses Russia of Spreading Disinformation...”, Business Insider, 6 Nisan 2020.

GÖRSEL 2. SPUTNIKNEWS TARAFINDAN BAŞBAKAN JOHNSON'IN SAĞLIK DURUMUYLA İLGİLİ YAPILAN DEZENFORMASYON İÇERİKLİ HABER

UK Prime Minister Boris Johnson has been urgently admitted to hospital for tests as he continued to display persistent symptoms of COVID-19, Downing Street said on late Sunday. Johnson **will undergo artificial lung ventilation**, a source close to the UK healthcare authorities told Sputnik later.

Kaynak: "UK Prime Minister Johnson Admitted to Hospital for Tests due to Persistent Symptoms of COVID-19", Sputniknews, 5 Nisan 2020.

İNGİLİZ HÜKÜMETİNİN SALGINA DAİR BİLGİ KİRLİLİĞİYLE MÜCADELESİ

Koronavirüs salgını İngiltere'yi de etkisi altına aldıktan sonra ağırlıklı olarak dijital mecralarda ortaya çıkan bilgi kirliliği vatandaşların konuya dair yanlış bilgiler edinmesine yol açmıştır. Haliyle salgına dair bilgi kirliliğiyle mücadele edilmesi hususunda İngiliz hükümeti geçen süre zarfında çeşitli adımlar atmak zorunda kalmıştır. Bu kapsamda daha önce Dijital, Kültür, Medya ve Spor Bakanlığı bünyesinde yurt dışı kökenli dezenformasyon ve propaganda faaliyetleriyle mücadele için oluşturulan Dezenformasyonla Mücadele Birimine (Counter Disinformation Cell) bağlı olarak Boris Johnson hükümeti Mart 2020'de doğrudan koronavirüs salgınıyla ilgili yanlış bilgilerle ve dezenformasyonla mücadele için özel bir alt birim oluşturmuştur.²¹ Yani bu yeni birim bakanlık bünyesinde oluşturulan dezenformasyonla mücadele birimlerinden sadece birini oluşturmakta ve geçici süreliğine görev yapmaktadır. Ancak birim faaliyetlerini normalde Dijital, Kültür, Medya ve Spor Bakanlığı bünyesinde yürütmesi gerekirken şu anda doğrudan Başbakanlık ofisinden yürütmektedir. Bu da hükümetin koronavirüse dair bilgi kirliliğiyle mücadele konusuna verdiği ehemmiyeti göster-

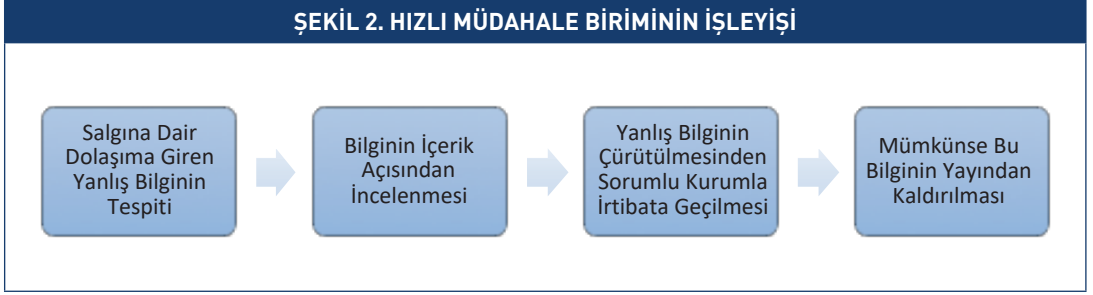
mesi bakımından önem taşımaktadır. Her gün salgınla ilgili 5 ila 10 arasında vakayı inceleyerek işlem yapan bu birimde çeşitli kamu kurumlarının tahsis ettiği personelin yanı sıra bilişim sektöründen uzmanlar da çalışmaktadır. Buna ilaveten sosyal medya şirketlerinden, akademiden ve sivil toplum örgütlerinden de destek alınarak mücadele daha etkin hale getirilmektedir.

Bir nevi "hızlı müdahale birimi" (*rapid response unit*) gibi hareket eden bu yeni ekip internette ve sosyal medyada koronavirüs salgınına dair herhangi bir yanlış bilgi tespit ettiğinde birim uzmanları öncelikle ilgili metinleri ya da görselleri içerik açısından incelemektedir. Daha sonra burada yer alan bilginin çürütülmesinden hangi kurum sorumlu ise o kuruma bilgi verilmekte ve ardından bu kurum tarafından konuya dair doğru bilgilendirme yapılmaktadır. Birim bu sürece paralel olarak operatörlerden ve sosyal medya kuruluşlarından bu haberlerin yayından kaldırılmasını da talep edebilmektedir. Bu noktada Facebook, Google, LinkedIn, Microsoft, Reddit, Twitter ve YouTube gibi her gün milyonlarca kullanıcıya hizmet veren internet tabanlı şirketlerin salgına dair bilgi kirliliğiyle mücadelede iş birliği yapacaklarını açıklaması bu birimin üzerindeki iş yükünü ciddi manada azaltmaktadır.²² Buradan hareketle birimin operasyon ve koordinasyona dayalı asli görevleri

21. "Government Cracks down on Spread of False Coronavirus Information Online".

22. "Facebook does the Right Thing for Once: Joins Google, LinkedIn, Microsoft, Reddit, Twitter, YouTube to Clean out Dodgy COVID-19 Info", The Register, 17 Mart 2020.

ŞEKİL 2. HIZLI MÜDAHALE BİRİMİNİN İŞLEYİŞİ

dört adımda özetlenebilir: (i) salgına dair dolaşıma giren yanlış bilginin tespiti, (ii) bu yanlış bilginin içerik açısından incelenmesi, (iii) bu yanlış bilginin çürütülmesinden hangi kurum sorumluyorsa o kurumla irtibata geçilmesi ve (iv) son olarak mümkünse bu yanlış bilginin yayından kaldırılması.

Bu noktada birimin işleyişiyle ilgili sosyal medya platformlarında dolaşıma giren “Stanford Hastanesi’nden bir uzmana göre salgından etkilenip etkilenmediğinizi anlamak için on saniye boyunca nefesinizi tutun” ya da “Temiz suyla on beş saniye boyunca gargara yapın ve virüsten korunun” tarzındaki yanlış bilgilerle mücadele güzel birer örnek teşkil etmektedir. Zira bu tür bilgilerin sosyal medyada yaygınlaşması üzerine birim inceleme başlatmış ve içerikleri inceledikten sonra konuyla ilgili doğru bilginin verilmesi adına Sağlık Bakanlığıyla irtibata geçmiştir. Bakanlık da kamuoyunun aydınlatılması noktasında sosyal medya hesapları üzerinden bu tür bilgilerin herhangi bir gerçekliği yansıtmadığını açıklamış ve resmi internet sitesinde konuyla ilgili detaylı bilgilendirme notu yayımlamıştır. Benzer bir yöntem 5G istasyonlarıyla ilgili sosyal medyada dolaşıma giren yanlış bilgilerle mücadelede de izlenmiştir. Buna göre konuyla ilgili istasyonların ateşe verilmesi gibi tehlikeli gelişmeler yaşanınca Dijital, Kültür, Medya ve Spor Bakanlığı 5G’nin koronavirüsü yaydığına dair bilgilerin doğru olmadığını vurgulayan açıklamalar yapmıştır.

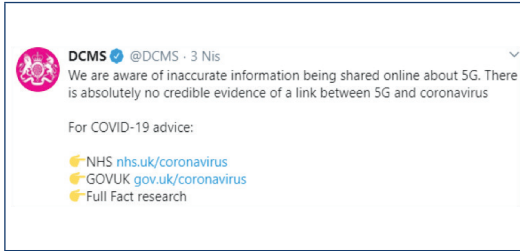
Bunun yanı sıra yanlış bilgilerle mücadele için hükümet tarafından Mart’ta bir WhatsApp destek hesabı da açılmıştır. Bu kapsamda koronavirüs salgınıyla ilgili güncel bilgilerin paylaşılması, salgına dair yanlış bilinen ya da merak edilen hususların cevaplanması ve böylece hem acil servis hizmetlerinin üzerindeki yükün hafifletilmesi hem de vatandaşların doğru bilgilendirilmesi amaçlanmaktadır.²³ Ülkedeki koronavirüse dair bilgi kirliliğinin kaynağı ağırlıklı olarak dijital platformlar olduğu için hükümetin böylesi bir dijital hizmet sunması bu alandaki bilgi kirliliğiyle mücadele sürecine hız ve pratiklik kazandırmaktadır.

Ayrıca bazı medya kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin de salgına dair yanlış bilgilerle mücadele noktasında online platformlar üzerinden hükümetin yürüttüğü faaliyetlere katkı sağladığını ifade etmek gerekmektedir. Medya kuruluşları BBC’nin “Reality Check”, Channel 4’un “Fact Check”, Reuters’ın “False Claim” ve sivil toplum örgütü Full Fact’in platformları bunlar arasında en iyi bilinen örneklerdir.²⁴ Bir nevi “içerik doğrulama” (*fact checking*) hizmeti sunan

23. “Government Launches Coronavirus Information Service on WhatsApp”, UK Government, 25 Mart 2020, <https://www.gov.uk/government/news/government-launches-coronavirus-information-service-on-whatsapp>, (Erişim tarihi: 11 Mayıs 2020).

24. Yakın tarihli bir örnek için 5G komple teorisiyle ilgili üç platformun yayımladığı bilgilendirme mesajlarına bkz. “False Claim: 3G, 4G and 5G Caused SARS, Swine Flu and the New Coronavirus”, Reuters, 7 Nisan 2020; “Coronavirus: Scientists Brand 5G Claims Complete Rubbish”, BBC, 15 Nisan 2020; “Here’s Where Those 5G and Coronavirus Conspiracy Theories Came from”, Full Fact, 9 Nisan 2020, <https://fullfact.org/online/5g-and-coronavirus-conspiracy-theories-came>, (Erişim tarihi: 15 Haziran 2020).

GÖRSEL 3. SALGINA DAİR BAZI YANLIŞ BİLGİLERLE İLGİLİ BAKANLIKLARIN YAYIMLADIĞI MESAJLAR

bu platformlar sayesinde salgına dair internette ve sosyal medyada dolaşan yanlış ve şaibeli bilgilere karşı doğru bilgiler verilmekte ve bu sayede hükümetin üzerindeki iş yükü önemli oranda azaltılmaktadır. Bu tür girişimler toplumun kahir ekseriyetini ilgilendiren salgın gibi hassas konularda medyanın ve sivil toplumun üzerine düşen vazifeyi yapması hususunda değerli bir örnek teşkil etmektedir.

Yanlış bilgilere karşı yürütülen mücadeleye paralel olarak İngiliz hükümeti özellikle yurt dışı kaynaklı dezenformasyon faaliyetlerine karşı da benzer bir yöntem izlemektedir. Önceki bölümde değinilen Rusya kaynaklı bir haberde salgından etkilenen Başbakan Johnson'ın hastanede solunum cihazına bağlandığıyla ilgili haberler burada da örnek ola-

rak ele alınabilir. Asıl kaynağı belli olmayan ve Rus medya kuruluşları üzerinden dolaşıma giren bu haberin yayılmasından hemen sonra kamuoyuna doğru bilgi vermek için başbakanlık sözcüsü, başbakanın sağlık durumunun iyi olduğunu açıklamış ve bahsi geçen bu haberin dezenformasyon amacıyla yapıldığını ifade ederek Rusya'yı suçlamıştır.²⁵ Nitekim Johnson'ın kısa süre sonra hastaneden taburcu edilmesi ve göreve başlamasıyla haberin doğru olmadığı da ispatlanmıştır.

Tüm bu faaliyetlerden hareketle İngiliz hükümetinin salgınla mücadeleye dair dolaşımda bulunan yanlış bilgilere ve dezenformasyon faaliyetlerine karşı vatandaşlarına gerçekleri çarpıtmayan doğru bilgilerin verilmesi noktasında yoğun ve aktif bir çalışma yürüttüğü sonucuna varılabilir. Her ne kadar basit gibi görünse de kendi içinde işlevsel ve sonuç odaklı bu mücadele yöntemi sayesinde İngiliz hükümeti salgına dair bilgi kirliliğinin azaltılması noktasında önemli bir yol katetmiştir. Bu noktada yurt dışı kökenli dezenformasyon faaliyetleriyle mücadele için 2018'den beri bir kurumsallaşma çabası içerisinde olunması koronavirüs sürecinde ortaya çıkan bilgi kirliliğiyle mücadelede hükümetin hızlı davranmasını kolaylaştıran bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Ancak sosyal medya platformlarının içerik üretme ve paylaşma noktasında kullanıcılara geniş imkanlar sunması ise hükümetin bilgi kirliliğiyle mücadelede yaşadığı temel sorunların başında gelmektedir. Zira sosyal medya kullanıcıları paylaşım yaparken herhangi bir ön denetime tabi olmadıkları için istedikleri şekilde bilgi üretebilmekte ve bunlara itibar eden diğer kullanıcılar sayesinde bu bilgileri hızlıca yayabilmektedir. Bunun yanı sıra özel-

25. "The UK has Condemned Russia for Spreading 'Disinformation' about Boris Johnson's Health", Buzz Feed News, 6 Nisan 2020.

likle yurt dışı kökenli dezenformasyon faaliyetleriyle mücadele noktasında uluslararası bir düzenleme bulunmadığı için İngiliz hükümeti de bu konuda mağdur olan diğer ülkeler gibi sorun yaşamaktadır.

İNGİLTERE’DE DİJİTAL MEDYANIN DENETLENMESİ VE DÜZENLENMESİ TARTIŞMASI

Salgına dair genel olarak dijital platformlarda ve özel olarak sosyal medyada oluşan bilgi kirliliğiyle mücadele noktasında İngiliz hükümetinin yaşadığı en önemli sorunların başında konuya dair kapsamlı bir yasal düzenlemenin bulunmaması gelmektedir. Nitekim bu gerçeklikten ötürü bilgi kirliliğine yol açan paylaşımlar bir şekilde yayından kaldırılrsa da bu paylaşımları yapan kişiler, hesaplar ve sayfalar hakkında somut cezai işlemler yapılamamaktadır. Ancak bu alanda kapsamlı bir düzenleme yapılması ve denetleme mekanizmasının oluşturulması etrafında dönen tartışma üç yıldan beri İngiltere gündeminde yer almaktadır. Esasında 2017’de 14 yaşındaki Molly Russell isimli genç kızın sosyal medya platformu Instagram’da şiddet içerikli bir video izledikten sonra intihar etmesiyle bu konudaki ilk tartışmalar gündeme gelmiş ve daha sonra Russell’in babasının “Instagram kızımın ölmesine yardımcı oldu” açıklamasıyla bu tartışma İngiltere gündeminde kalıcı bir yer edinmiştir.²⁶

Dijital altyapıya sahip sosyal medya platformlarında içerik paylaşımının kolay olması ve Russell örneğinde görüldüğü üzere zararlı içeriklere sahip paylaşımların insanların psikolojisi üzerinde tahribat yaratması ve hatta ölümlere

sebebinde başlayan bu tartışmaların gölgesinde dijital medyaya yönelik düzenleme yapılması adına İngiltere’de ilk resmi adım geçen yıl hükümet tarafından atılmıştır. Nisan 2019’da bir önceki Başbakan Theresa May’in talimatıyla İçişleri Bakanlığı ile Dijital, Kültür, Medya ve Spor Bakanlığı tarafından “White Paper” (Beyaz Kağıt/Sayfa/Kitap) olarak bilinen ve yasa tasarılarının milletvekilleri tarafından tartışılması için politika çerçevesi sunan bir tutum belgesi yayımlanmıştır. “Online Harms White Paper” (OHWR) adıyla hazırlanan bu belgeyle İngiliz hükümeti konuyla ilgili ilk resmi tutumunu ortaya koymuştur.²⁷ Bu ilk adımdan sonra hükümet konuya dair yasal düzenleme çalışmalarına devam etse de özellikle Brexit nedeniyle İngiltere Meclisi olağan çalışma düzenini kaybettiği için bir türlü kanun metni oluşturulamamıştır. Buna ilaveten yönerge metniyle ilgili en son Şubat 2020’de nihai görüşmeler yapılmış olsa da bu sefer de koronavirüs sebebiyle aksaklıklar yaşanmış ve bir sonuca varılamamıştır.

Meclisin eski çalışma düzenini dönmesiyle birlikte yeniden gündeme gelmesi beklenen OHWR’nin kanun haline getirilerek kabul edilmesi durumunda İngiltere’de hükümet Facebook, Google, Instagram, SnapChat, Twitter, TikTok ve YouTube gibi dijital tabanlı platformların kontrol edilmesine yönelik yeni ve oldukça kapsamlı düzenlemeler getirmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda hükümet dijital ortamda işlenen nefret suçları, yalan haberler, dezenformasyon faaliyetleri ve zararlı içeriklerle etkin bir şekilde mücadele etmeyi amaçlamaktadır. Ancak bu düzenlemeler sadece sosyal medya platformları için değil genel olarak tüm dijital platformlar için geçerli olacaktır. Bu kapsamda kabul edil-

26. “Social Media Bosses Could be Liable for Harmful Content, Leaked UK Plan Reveals”, *The Guardian*, 4 Nisan 2020; “Instagram Helped Kill My Daughter”, BBC, 22 Ocak 2019.

27. “Online Harms White Paper”, UK Parliament, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/811923/EASY_READ_Online_Harms_White_Paper.pdf, (Erişim tarihi: 5 Temmuz 2020).

mesi halinde muhtemel kanun teklifinde şu tür önemli hususların yer alması planlanmaktadır:²⁸

- Teknoloji şirketlerinin kendi platformları üzerindeki (zararlı) içeriklerden sorumlu tutulması
- Bu platformları kullanan kişilerin zararlı içeriklere karşı korunması
- Şiddet, terör, nefret suçu, aşırı cinsellik ve çocuk istismarı gibi hassas kategorilere girebilecek içeriklerin hızlı bir şekilde yayından kaldırılması
- Sosyal medya şirketlerinin kendi platformlarındaki zararlı içeriklerle nasıl mücadele ettiklerini kamuoyuyla paylaşmaları için düzenli aralıklarla şeffaflık raporu hazırlaması
- Bunlara uymayan şirketlere ceza uygulanması
- Bu düzenlemelerin takip edilmesinden medya denetim kurumu olan Office of Communications (Ofcom) biriminin sorumlu tutulması ve bu kapsamda kurumun yetkilerinin artırılması

Öte yandan İngiltere Rekabet Kurumu (Competition and Markets Authority, CMA) 1 Temmuz 2020'de İngiltere'de geçen yıl (2019) dijital reklamlar için yaklaşık 14 milyar pound harcadığını ve bu harcamanın yaklaşık yüzde 80'inin sadece Google ve Facebook tarafından kazanıldığını açıklamıştır.²⁹ Haksız rekabete dayalı bu gerçeklikten ötürü CMA diğer şirketlerin dijital pazarda Google ve Facebook ile mücadele edebilmesi için hükümete yeni bir rekabet rejiminin uygulanması yönünde çağrı yapmıştır. Buradan da görüldüğü üzere sosyal medya şirketleri İngiltere'de sadece kendi platformlarındaki

zararlı içeriklerle değil bu tür mali tartışmalarla da gündeme gelmektedir.

Buna paralel olarak ana muhalefetteki İşçi Partisi de dijital ortamlarda işlenen suçlarla mücadele edilmesine ve sosyal medyaya yönelik düzenleme yapılmasına destek vermektedir. Örneğin OHWR yayımlandıktan sonra parti adına açıklama yapan İşçi Parti'li gölge Dijital, Kültür, Medya ve Spor Bakanı Tom Watson sosyal medya şirketlerine yönelik kapsamlı bir düzenlemenin yapılması ve bu şirketlerin zararlı içerik, nefret suçu ve yalan haber gibi içeriklerle ilgili sorumluluk alması gerektiğini beyan etmiştir.³⁰ Haliyle İngiltere Meclisinin önümüzdeki süreçte eski çalışma düzenine geri dönmesi durumunda muhalefetin de vereceği destekle bu alandaki yasal boşluğun kısa zamanda doldurulması beklenmektedir. Ancak sosyal medya özelinde dijital platformlarla ilgili kamuoyunda İngiltere gibi liberal toplumsal ve siyasal değerlerin hakim olduğu bir ülkede ifade özgürlüğüne zarar verilmemesi noktasında çekinceler bulunmakta ve yapılacak düzenlemelerin vatandaşların ifade özgürlüğünü kısıtlamaması yönünde yaygın bir kanaat vardır.³¹

Sonuç olarak İngiltere'de halihazırda genel olarak dijital platformları ve özel olarak sosyal medyayı düzenleyen bir kanun bulunmadığı fakat çalışmaların devam ettiği görülmektedir. Bu noktada 14 yaşındaki Molly Russell'ın ölümü sonrasında oluşan toplumsal zeminin ve koronavirüs sürecinde sosyal medyada dolaşıma giren yanlış bilgi ve dezenformasyon faaliyetlerinin etkisiyle hükümetin önünde sosyal medya düzenlemesiyle ilgili geniş ve meşru bir hareket alanı bulunmaktadır. Muhalefetin de konuya dair ya-

28. "Regulator Ofcom to Have More Powers over UK Social Media", BBC, 12 Şubat 2020; "Sosyal Medya Düzenlemesi: Hangi Ülke, İnternette Nasıl Denetimler Uyguluyor?", BBC Türkçe, 3 Temmuz 2020.

29. "New Regime Needed to Take on Tech Giants", UK Government, <https://www.gov.uk/government/news/new-regime-needed-to-take-on-tech-giants>, (Erişim tarihi: 5 Temmuz 2020).

30. "Tom Watson Responds to Government's Online Harm White Paper", Labour Party, <https://labour.org.uk/press/tom-watson-responds-governments-online-harm-white-paper>, (Erişim tarihi: 5 Temmuz 2020).

31. "Social Media Regulation", House of Commons Library, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8743>, (Erişim tarihi: 5 Temmuz 2020).

sal düzenlemeye destek vermesi dikkate alınırsa hükümetin yakın zamanda somut bir adım atması ve kanun teklifini Meclisin gündemine getirmesi beklenmektedir. Bu çerçevede dijital platformlarla ilgili yasal bir düzenlemenin yürürlüğe girmesiyle birlikte dijital suçların tanımı, dijital şirketlerin ve dijital medya kullanıcılarının yükümlülükleri ile dijital ortamlarda işlenen suçlara karşı şirketlere ve kullanıcılara verilecek cezalar da netlik kazanacaktır. Bu tür somut adımlarla birlikte sadece koronavirüsle ilgili değil diğer konularda da oluşan bilgi kirlilikleriyle daha sağlam bir zeminde mücadelenin önü açılacaktır.

İNGİLİZ MEDYA KURULUŞLARININ TÜRKİYE ALEYHİNDEKİ DEZENFORMASYON FAALİYETLERİ

İngiltere'de hükümet online salgınla aktif şekilde mücadele ederken ülkedeki bazı İngiliz ana akım medya kuruluşlarının bu mücadeleye tezat teşkil eden bir tavırla özellikle Türkiye'ye karşı dezenformasyon odaklı bilgi kirliliği ürettiği görülmektedir. Konuyu somutlaştırma adına örnekler vermek gerekirse İngiltere'nin en büyük yayın kuruluşu olan ve devlet kontrolü altında faaliyet gösteren BBC'nin Türkçe servisi tarafından salgın sürecinde Türkiye'ye yönelik üretilen haberlerin bir kısmında salgının gidişatına ve salgınla mücadeleye dair aleni şekilde dezenformasyon içeriği bulunmaktadır. Örneğin BBC Türkçe servisi 7 Nisan 2020'deki bir haberinde "İstanbul'da virüs bulaşma kat sayısının (R0) bir bölgede 16'ya kadar çıktığı" iddiasını sosyal medyada "İstanbul'da Bir Kişi Ortalama 16 Kişiye Virüs Bulaştırıyor"³² başlığıyla

32. BBC Türkçe'nin Twitter hesabından 7 Nisan 2020'de paylaştığı haber için bkz. BBC News Türkçe, Twitter, 7 Nisan 2020, <https://twitter.com/bbcturkce/status/1247476729700106241>, (Erişim tarihi: 8 Mayıs 2020).

GÖRSEL 4. BBC TÜRKÇE SERVİSİNİN TÜRKİYE'DE SALGININ GİDİŞATINA DAİR HAZIRLADIĞI BİR HABERİN BAŞLIĞI VE İÇERİĞİ

Sağlık Bakanı @drfahrettinkoca İstanbul'da bir kişinin ortalama 16'ya kadar virüs bulaştırdığını söyledi. Dünya Sağlık Örgütü, bu oranın 2 ila 2,5 aralığında olduğunu söylüyor.

Fahrettin Koca, BBC Türkçe'nin sorusu üzerine, "R0 değerinin İstanbul'da bir bölgede 16'ya kadar çıktığını biliyoruz ama il bazında baktığımızda 4,5 ila 5'i gördüğümüz dönemler oldu. Şu anda Türkiye genelinde 1,56 olduğunu söyleyebilirim" dedi.

paylaşmıştır. Başlık ve içerik açısından kendi içinde çelişki taşıyan bu tür bir örnek haberde konuya dair ilgili veri kasıtlı şekilde çarpıtılarak ve olağandan çok daha fazla gösterilerek Türk kamuoyunda panik havası oluşturulmaya çalışılmıştır.

BBC Türkçe servisi daha sonra 10 Nisan 2020'de yayımladığı ve sözde adları gizli tutulan yoğun bakım doktorlarına dayandırdığı bir haberinde Türkiye'nin salgına hazırlık yapmakta geciktirdiği ve yakın vadede solunum cihazlarıyla ilgili sorun yaşayacağı gibi doğruluktan uzak bilgilere yer vererek dezenformasyon faaliyetlerine devam etmiştir.³³ Servis 24 Nisan 2020'deki bir başka haberinde de yine sözde adı gizli tutulan bir aile hekimiyle salgınla ilgili röportaj yapmıştır. Bahsi geçen bu hekim Sağlık Bakanlığı tarafından gönderilen koruyucu ekipmanların yetersiz olduğu, mahalledeki HDP'li kadınların evlerinde cerrahi maske üretip sağlık kuruluşlarına dağıttığı ve bu sayede maske alabildikleri yalanını ortaya atmıştır.³⁴ Herhangi bir gerçekliği bulunmayan ve kamuoyuna yönelik manipülasyon yapmayı amaç-

33. "Koronavirüs: Türkiye'de Yoğun Bakım Doktorları Covid-19 Salgını Sırasında Neler Yaşıyor?", BBC Türkçe, 10 Nisan 2020.

34. "Koronavirüs: Aile Hekimleri Covid-19 Salgını Sırasında Neler Yaşıyor", BBC Türkçe, 24 Nisan 2020.

GÖRSEL 5. BBC TÜRKÇE SERVİSİNE AİT BİR HABERDEN KESİNTİ

Bakanlığın kendilerine gönderdiği koruyucu ekipman sayısının yetersiz olduğunu söyleyen doktor, mahallelerinde HDP'li kadınların evlerinde cerrahi maske üretip sağlık kuruluşlarına dağıttığını, o sayede biraz maske alabildiklerini anlatıyor ve ekliyor:

"Halk dayanışması devletten daha etkili çıktı."

GÖRSEL 6. İNGİLTERE'NİN ANKARA BÜYÜKELÇİSİ DOMINICK CHILCOTT'UN TWİTTER AÇIKLAMASI

Dominick Chilcott ✓
@DChilcottFCO

Türkiye'den yollanan 400.000 adet kişisel koruyucu ekipmanın kullanılamaz halde olduğuyla ilgili Birleşik Krallık medyasında yer alan haberler doğru değildir.

layan bu tür bir haberle bir yandan Türkiye'de sağlık kuruluşlarının salgınla mücadelede yetersiz kaldığına yönelik algı oluşturularak görevdeki hükümet zor durumda bırakılmaya diğer yandan da terör örgütü PKK'nın siyasi uzantısı adına olumlu bir imaj yaratılmaya çalışılmıştır. Nitekim salgın sürecinde oldukça başarılı bir sınav veren, sağlık ekipmanı temininde hızlı davranan ve kısa süre içerisinde yerli solunum cihazı üretmeyi başaran Türkiye'nin İngiltere başta olmak üzere birçok ülkeye sağlık ekipmanı göndermesi hatırlandığında böylesi bir haberin gerçek gayesi daha rahat anlaşılacaktır. Bu noktada BBC Türkçe servisinin hazırladığı dezenformasyon kastı içeren bu tür haberlerin kurumun temel yayın ilkeleri olarak takdim ettiği gerçeklik ve doğruluk, tarafsızlık ve izleyiciye hesap verme yükümlülükleri gibi ilkeleri açıkça ihlal ettiğini göstermektedir.³⁵

Aynı doğrultuda Türkiye aleyhinde yürütülen dezenformasyonla ilgili olarak 6-7 Mayıs'ta arala-

rında BBC News'in de bulunduğu birçok İngiliz medya kuruluşunda İngiltere'ye gönderilen sağlık malzemeleri hedef haline getirilmiştir. Yapılan bu haberlerde İngiliz hükümetinin özel bir Türk firmasından tedarik ettiği kişisel koruyucu ekipmanlarının kullanılamaz halde olduğu yalanı ortaya atılmıştır.³⁶ Buna paralel olarak yapılan diğer haberlerde Türkiye'nin daha önce İngiltere'ye hibe ettiği ekipmanların kusurlu olduğuna yönelik de bir algı uyandırılmaya çalışılmıştır. Ancak bu tür dezenformasyon odaklı haberlerle ilgili olarak yapılan resmi açıklamada öncelikle Türkiye'nin hibe ettiği ekipmanlarda sorun olmadığı teyit edilmiş ve özel firmadan tedarik edilen ekipmanların ise az bir kısmı hariç çoğunluğunun testleri geçtiği ve kullanıma hazır olduğu bildirilmiştir.³⁷ İngiltere'nin

36. "Exclusive: PPE Brought Back From Turkey by the RAF Found to be Useless", *The Telegraph*, 6 Mayıs 2020; "Coronavirus PPE: Gowns Ordered from Turkey Fail to Meet Safety Standards", BBC News, 7 Mayıs 2020.

37. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığının açıklaması için bkz. T.C. Sağlık Bakanlığı, Twitter, 7 Mayıs 2020, <https://twitter.com/saglikbakanligi/status/1258470176544169984/photo/1>, (Erişim tarihi: 15 Haziran 2020); Hasan Esel ve Tefvik Durul, "İngiltere Hükümeti: Türk Yetkililerin Temin Ettiği 68 Bin Tulumun Tamamı Kalite Testlerini Geçti", Anadolu Ajansı, 7 Mayıs 2020.

35. "BBC'nin Yayın İlkeleri", BBC, <https://www.bbc.co.uk/academy/tr/articles/art20140519140326095>, (Erişim tarihi: 6 Haziran 2020).

Ankara Büyükelçisi Dominick Chilcott da sosyal medya hesabından yaptığı açıklamada İngiliz medyasında çıkan bu haberin doğru olmadığını ifade etmiş ve yardımlarından ötürü Türk hükümetine teşekkür etmiştir.³⁸ Sahih bir kaynağı bulunmayan ve Türkiye aleyhinde içeriği kasıtlı şekilde çarpıtılmış (dezenformasyon) bu tür haberlerle esasında Ankara'nın yürüttüğü yardım faaliyetlerinin itibarsızlaştırılması hedeflenmiştir. Ancak bizzat İngiliz makamları tarafından yalanlanan bu tür haberlerle esasında İngiliz medya kuruluşları kendi kurumsal itibarlarına ve güvenilirliklerine zarar vermiştir.

Diğer taraftan BBC başta olmak üzere bazı ana akım İngiliz medya kuruluşlarının Türkiye aleyhinde yürüttükleri dezenformasyon faaliyetlerinin bir kısmının yine ana akım İngiliz medya kuruluşları tarafından çürütülmesi ise bir başka ilginç durum ortaya çıkarmıştır. Örneğin geçen süre zarfında salgına dair Türkiye aleyhinde sık sık dezenformasyon faaliyeti yürüten BBC Türkçe'nin Londra merkezli İngilizce uluslararası servisi (BBC News) tarafından 29 Mayıs 2020'de yerel Türkçe servisin geçmişteki haberlerine taban tabana zıt bir haber yapılmıştır. Türkiye'nin salgınla mücadelesini açıkça bir başarı hikayesi olarak yorumlayan haberde Türkiye'nin kısa süre içerisinde İtalya gibi olacağına dair felaket senaryolarının gerçekleşmediği; test, takip, izolasyon ve hareket kısıtlamaları gibi önlemler sayesinde Türkiye'nin salgına hızlı tepki veren ülkeler arasında yer aldığı ifade edilmiştir. Bu başarının sırrı olarak da kamu otoritelerinin salgına dair hızlı adımlar atması ve ülkenin son dönemde yoğun bakım ünitesi gibi kritik sağlık altyapı faaliyetlerine önem vermesi gösterilmiştir.³⁹

Benzer şekilde haftalık yayımlanan ve ülkenin itibarlı süreli yayınları arasında yer alan *The*

Economist dergisi tarafından 4 Haziran 2020'de Türkiye ile ilgili detaylı bir makale yayımlanmıştır. Genel olarak Türkiye'nin koronavirüsle mücadelesini öven "Türkiye'nin Salgın Konusunda Doğru Yaptıkları" başlıklı makalede hükümetin uyguladığı stratejinin işe yaradığı, ölüm sayılarının diğer ülkelerin çok gerisinde kaldığı ve yapılan yatırımlar sayesinde salgın sürecinde hastane kapasitelerinin aşılmadığı gibi olumlu ifadelerle yer verilmiştir.⁴⁰ Bu tür somut örneklerden hareketle genelde ana akım İngiliz medyasının ve özelde BBC'nin kendi servislerinin bile Türkiye'ye dair ürettikleri haberlerin kendi içinde tutarsız oldukları görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İngiltere özelinde görüldüğü gibi koronavirüs salgınıyla ilgili internette ve sosyal medyada ciddi bir bilgi kirliliği oluşmuş durumdadır. Konuya dair çeşitli yanlış bilgilerin yanı sıra dezenformasyon faaliyetleri ülkede günlük hayatı adeta işgal eder boyuta ulaşmıştır. Bu noktada geleceğe dair bir projeksiyon yapıldığında internetin ve sosyal medya kanallarının günlük hayatta her geçen gün daha fazla yer edinmesinden dolayı yanlış bilgiler ve dezenformasyonla mücadele yolunda hükümetlerin daha fazla çaba göstermesi gerekeceği kanaatine varılabilir. Özellikle sosyal medyadaki içeriklerin doğru okunup anlaşılması ve sosyal medya platformlarında doğru içerik üretilmesi noktasında hem üretici hem de "tüketici" (*prosumer*) konumundaki kullanıcıların bilinçlendirilmesi kritik önem taşımaktadır. Burada bir taraftan sosyal medyada salgına dair dolaşıma giren içeriklerin her zaman salt gerçeklere dayanmayabileceği bilinciyle eleştirel bir gözle

38. Dominick Chilcott'un sosyal medyadan yaptığı paylaşım için bkz. Dominick Chilcott, Twitter, 7 Mayıs 2020, <https://twitter.com/DChilcottFCO/status/1258459301313687553>, (Erişim tarihi: 1 Haziran 2020).

39. "Coronavirus: How Turkey Took Control of Covid-19 Emergency", BBC, 29 Mayıs 2020.

40. "What Turkey Got Right about the Pandemic", *The Economics*, 4 Haziran 2020.

okunması ve analiz edilmesi diğer taraftan da sosyal medya kullanıcılarının kendi hesapları üzerinden doğru içerik oluşturabilmelerini hedefleyen “sosyal medya okuryazarlığı”⁴¹ büyük önem kazanmaktadır. Dijitalleşmenin bir sonucu olarak insanların bilgiye ulaşma ve güncel gelişmeleri takip etme noktasındaki davranışlarının değişmesi ve sosyal medyayla her geçen gün daha fazla iştiğal etmesi de dikkate alınırssa sosyal medya okuryazarlığının yaygınlaştırılması daha elzem hale gelmektedir.

Bunlara paralel olarak salgına dair yanlış bilgiler ve dezenformasyon ile mücadelenin gerçek manada başarıya ulaşabilmesi için vatandaşlara da büyük bir görev düştüğünü vurgulamak gerekmektedir. Zira görülen her bilginin hemen doğru kabul edilmemesi ve bu bilgilerin kaynaklarının iyi araştırılıp eleştirel değerlendirme süzgecinden geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Aksi takdirde hükümetler her ne kadar önlemlerini arttırsa da salgına dair bilgi kirliliğine itibar edildiği sürece bu mücadelede hedeflenen başarının sağlanması mümkün değildir. Nitekim İngiltere’de 5G istasyonlarıyla ilgili yanlış bilgilerin ne tür sonuçlara yol açtığını burada tekrar

hatırlamak faydalı olacaktır. Ayrıca salgına dair merak edilen konulara dair sosyal medyada dolaşan asılsız bilgilere itibar etmek yerine kamu otoritelerinin ve sağlık uzmanlarının açıklamalarını takip etmek önem arz etmektedir.

Diğer taraftan İngiltere’de hükümet koronavirüs salgınına dair bilgi kirliliğiyle mücadele ederken devlet kontrolündeki BBC’nin Türkçe servisi ön planda olmak üzere bazı İngiliz medya kuruluşlarının Türkiye aleyhinde yürüttükleri dezenformasyon faaliyetleri ise bu mücadele faaliyetlerini kendi içinde çelişkili hale getirmektedir. Zira salgın sürecinde muzdarip olunan bir konuda diğer ülkelere yönelik kasıtlı dezenformasyon faaliyeti yürütülmesi anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir durum değildir. Burada ironik bir durum olarak BBC’nin uluslararası yayın kanalı BBC News ile yerel servisi BBC Türkçe’nin salgının Türkiye’deki gidişatına ve salgınla mücadeleye dair yaptıkları haberlerin bile içerik itibarıyla farklılık arz etmesi, bu medya kuruluşlarının yayın politikalarına dair bazı soru işaretleri uyandırmaktadır. Yukarıda dikkat çekilen sebeplerden dolayı İngiliz hükümetinin salgına dair bilgi kirliliğine karşı yürüttüğü mücadelenin gerçek anlamda başarıya ulaşabilmesi için BBC başta olmak üzere İngiliz medya kuruluşlarının da diğer ülkelere yönelik yayın politikalarını gözden geçirmeleri ve kendi yayın ilkelerine özen göstermeleri gerekmektedir.

41. Medya okuryazarlığının bir parçası olarak sosyal medya okuryazarlığı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Hatice Durak ve Süleyman Sadi Seferoğlu, “Türkiye’de Sosyal Medya Okuryazarlığı ve Sosyal Ağ Kullanım Örüntülerinin İncelenmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 46, (Ekim 2016); Ayrıca Türkiye’de Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından bu alanda yürütülen örnek bir faaliyet için bkz. “Medya Okuryazarlığı”, RTÜK, <https://www.medyakuryazarligi.gov.tr/index.php>, (Erişim tarihi: 10 Nisan 2020).

İNGİLTERE'NİN KORONAVİRÜSE DAİR BİLGİ KİRLİLİĞİ İLE MÜCADELE STRATEJİSİ

HACI MEHMET BOYRAZ

SETA | ANALİZ

Yeni tip koronavirüs [Covid-19] Çin'de ortaya çıktığı ilk andan itibaren hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayıldı. Virüsün yayılma hızına paralel olarak salgına dair ciddi bir bilgi kirliliği de oluştu. Özellikle içerik üretimi ve paylaşımının çok kolay olduğu sosyal medya platformlarında ortaya çıkan bu bilgi kirliliği neticesinde salgının kaynağından salgından korunma yöntemlerine kadar çeşitli alanlarda gerçek dışı bilgilere sıkça rastlanır hale geldi. Birçok uzmana göre salgına dair bilgi kirliliği bünyesinde tehlikeli yanlış bilgiler de barındırdığı için günlük hayatta en az virüs kadar etkili olmakta ve insanların sağlığını tehdit etmektedir. Bundan dolayı insanların doğru bilgi edinebilmesi noktasında hükümetlerin en az salgınla mücadele kadar salgına dair bilgi kirliliğiyle de mücadele etmesi gerekli hale gelmektedir. Bu analiz koronavirüse dair “yanlış bilgi” (*misinformation*) ve “dezenformasyon” (*disinformation*) kökenli bilgi kirliliğiyle sistemli ve yoğun şekilde mücadele eden İngiltere'nin kendi içerisindeki bilgi kirliliği kaynaklarını, İngiliz hükümetinin bu alandaki mücadelesini, ülkede dijital medyanın denetlenmesi ve düzenlenmesine yönelik tartışmaları ve bir takım İngiliz medya kuruluşlarının bu mücadeleye tezat teşkil eden bir tavırla Türkiye aleyhinde yürüttükleri dezenformasyon faaliyetlerini irdelemektedir.

www.setav.org

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN • BRÜKSEL